

بررسی تأثیر زندان بر تکرار جرم (مورد مطالعه: زندان مرکزی اردبیل)

محمود عرفانی^۱ * رحیم داورنیا^۲ * حسین بخشی‌زاده^۳

چکیده

هدف اصلی این مقاله بررسی تأثیر زندان بر تکرار جرم در زندان مرکزی اردبیل است که با استفاده از روش پیمایشی بر روی جامعه آماری محکومان به جرایم سرقت و مواد مخدر که ۳۹۴ تن بوده‌اند انجام شده است. بر طبق روش نمونه‌گیری تصادفی ساده، ۷۰ نفر به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شده‌اند. برای تجزیه و تحلیل پرسشنامه‌ها از نرم‌افزار spss و روش‌های آماری آزمون t و تحلیل رگرسیون بهره گرفته شده است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که یادگیری جرم در زندان و مقدار باقیمانده حبس، با تکرار جرم رابطه معنی‌داری دارند، به عبارت دیگر فرد بیشتر با جرایم آشنا شده و بعد از آزادی از زندان دوباره مرتکب جرم شود.

واژگان کلیدی

زندان، جرم، تکرار جرم و اثرات زندان.

فصلنامه راهبرد اجتماعی و فرهنگی • سال اول • شماره اول • زمستان ۱۳۹۰ • صص ۱۲۵-۱۰۳

۱. عضو هیئت علمی دانشکده حقوق دانشگاه تهران.
۲. عضو هیئت علمی دانشکده حقوق دانشگاه آزاد.
۳. کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی.

مقدمه

در اکثر کشورهای جهان، زندان یکی از مهم‌ترین ابزارهای دفاع اجتماعی در مقابل پدیده جرم و شخص مجرم به حساب می‌آید. با زندانی شدن یک فرد نه تنها آثاری سوء حادث می‌شود، بلکه افراد و گروه‌های مختلفی متأثر از این امر می‌شوند. اولین فردی که زندان بر او اثر منفی داشته، خود زندانی است و در مراحل بعدی خانواده و جامعه از این امر متأثر می‌شوند. امروزه اثر زندان به سلب آزادی خلاصه نمی‌شود، بلکه تراکم جمعیت زندان‌ها و بلا تکلیفی و ماندن آنها در بازداشتگاه‌ها و زندان‌ها به مدت زیاد می‌تواند شروع خیلی از انحرافات در میان زندانیان باشد.

پذیرش اصل برتری پیشگیری بر درمان، سیاست‌های قضایی و کیفری را بر این داشته است تا با گزینش شیوه‌های کارآمد، افراد را از ارتکاب بزه باز دارند و با کاهش نرخ تکرار جرم، جمعیت کیفری را محدود کند. البته پیشگیری از جرائم امر مستحدثی نیست که بشر به تازگی با آن آشنا شده باشد، بلکه از اموری است که بشر و نیز احکام الهی بر آن تأکید داشته و به دنبال راهی برای آن بوده‌اند.

افراد جامعه و اعضای خانواده فرد زندانی انتظار دارند بعد از آزادی از زندان با یک انسان درستکار و اصلاح شده روبه‌رو شوند. حال آنکه آیا فرد خاطی با زندگی در زندان به مدت طولانی و یا کوتاه اثر اصلاحی زندان را دریافت می‌کند و یا با مشکلات جدیدتری به آغوش جامعه بازمی‌گردد. اثر زندان به لحاظ ماهیتش نه تنها بازدارنده نیست، بلکه امروزه به دلیل تنوع جمعیت زندان، اثرات برنامه‌های اصلاحی کم‌رنگ شده و خطر تکرار جرم افزایش یافته است.

زندان محلی است که در آن متهمان و محکومان با قرار حکم کتبی مقام قضایی به صورت موقت یا برای مدت معین و یا به‌طور دائم به منظور اصلاح و تربیت و درمان نارسایی‌ها و بیماری‌های اجتماعی با تحمل کیفر نگهداری می‌شوند. یکی از اقداماتی که

برای مقابله با جرم در جوامع مختلف بشری از آن استفاده می‌کنند، زندان است. پس می‌توان گفت زندان یک سازوکار اصلاحی برای تربیت آدمی است.

زندانی، کسی است که به دلایل قانونی در محل زندان به سر می‌برد، اعم از متهم یا محکوم به حبس یا شخصی که به دلیل محکومیت مالی محبوس شده است (اباذری فومشی، ۱۳۸۷: ۴۱۸). جرم عبارت است از: رفتار خلاف مصالح و منافع فردی و اجتماعی که علیه آن مراجع قضایی ناشی از قدرت و حاکمیت احکام الهی کیفری تعیین کنند. در تعریف دیگری که از سوی حقوق دانان فرانسوی مطرح است، علاوه بر عنصر قانونی و مادی جرم، عنصر روانی نیز در تعریف جرم منظور شده است. در این تعریف، جرم عبارت است از: «تجلی خطا کارانه اراده شخص برخلاف حق که قانون برای آن کیفر تعیین کرده است» (اردبیلی، ۱۳۸۵: ۱۱۹).

معمولاً شخص جدیدی که وارد شبکه اجتماعی زندان می‌شود، مایل به تعامل است و دوست دارد که از جانب دیگران پذیرفته شود و در نتیجه، هنجارها و مقیاس‌های ارزشی زندانیان را می‌پذیرد و خود را با آنها مقایسه می‌کند و تمایل دارد از جانب آنها تشویق شود. اگرچه در زندان‌ها برنامه‌های فرهنگی-ورزشی-تفریحی و خدمات اشتغال‌زایی وجود دارد تا به نوعی اوقات آنها پر شود، اما تحت شرایطی، به جای یادگیری موارد مثبت، فرد مجرم با میزان بالایی از جرائم فراگرفته شده در زندان این محیط را ترک می‌کند.

در جوامعی که هدف‌ها به شدت مورد تأکید قرار می‌گیرد و چندان اهمیتی به وسایل نمی‌دهند، افراد وادار می‌شوند تا از لحاظ فوت و فن، کارآمدترین وسایل را برای رسیدن به هدف‌ها اختیار کنند، حتی اگر آن وسایل نامشروع باشد (رابرتسون، ۱۳۷۲: ۱۳۶). در میان کسانی که در اردوگاه‌های اجباری یا در زندان‌هایی با شرایط سخت و طاقت‌فرسا به سر می‌برند، امکان اینکه افرادی آثار شدید آنومی را از خود برز دهد بسیار زیاد است (شمس، ۱۳۸۲: ۵۹).

زندان در عمل، آنچه را که مدعی آن است و برای آن ایجاد شده، ارائه نمی‌دهد. هدف انسان‌های سده هجدهم که برای زندان، اقسام و درجاتی را منظور کرده بودند؛ آن بود که مجازات مذکور جنبه عبرت‌انگیز به خود گیرد، انسان‌های سده نوزدهم را نظر بر آن بود که زندان انفرادی، موجبات ندامت محکوم را فراهم می‌سازد و او را در اتخاذ

تصمیم مبتنی بر ادامه زندگی شرافتمندانه یاری می‌دهد. انسان‌های سده بیستم نیز زندان را مکان و وسیله بازپروری اجتماعی محکوم می‌دانند، ولی حقیقت این است که همه این امیدها بر باد رفته است. زندان ضمن آنکه باید ابزار اصلی واکنش در برابر بزهکاری باشد، از همان آغاز به صورت یک مدرسه تکرار جرم بوده و یا به آن تبدیل شده است (آنسل، ۱۳۷۵: ۸۷).

در خصوص اقدامات قضایی صورت گرفته در خصوص مجرمانی که پس از آزادی از زندان مجدداً اقدام به ارتکاب جرم می‌کنند، دو سیاست عمده وجود دارد: سیاست زندان‌زدایی و سیاست جرم‌زدایی.

در سیاست جرم‌زدایی اصل تفکر بر این است که مجرم نباید به زندان برود و برخی از جرایم باید از حالت جرم خارج و با سازوکارهای اداری با آن برخورد شود، چراکه زندان خود به خود زمینه‌هایی را برای پرورش جرایم فراهم می‌سازد و در گذشته بسیار اتفاق افتاده که مجرم آماتوری در زندان تبدیل به یک مجرم حرفه‌ای شده است. بنابراین سیاست جرم‌زدایی، سیاست صحیحی است که اعمال آن برای برخی از جرایم می‌تواند مفید باشد. سیاست زندان‌زدایی، که با اجرای طرح‌هایی همچون حبس‌زدایی، زندان‌های کشور کاملاً حذف شده و تمامی زندان‌ها به ندامتگاه تبدیل می‌شود.

بر طبق مطالعه دکتر غلامعباس توسلی که به بررسی میزان مشارکت زندانیان پرداخته است، وضعیت مشارکت اجتماعی مجرمان نشان می‌دهد: مجرمان مشارکت کمتری در گروه خانوادگی و مشارکت بیشتری در گروه‌های دوستی داشته‌اند. با افزایش سابقه اقامت مجرمان در زندان، یک شبکه روابط جمعی و مشارکت گروهی شکل می‌گیرد و از طریق همین مشارکت جمعی است که هنجارهای مربوط به جرم آموخته و منتقل می‌شوند. از یک سو عدم مشارکت افراد در حیات خانوادگی به تکرار جرم در آنها می‌انجامد و از سوی دیگر، مجرم بودن بیشتر از طریق خانواده، بر روی افراد تأثیر می‌گذارد (توسلی، ۱۳۸۶).

عباس عبدی در مطالعه‌ای که در ۷ زندان بزرگ کشور با جامعه آماری حدود ۲۴۰۰۰ نفر در دو بخش زنان و مردان انجام داده به این نتیجه رسیده که تأثیر زندان در مردان و زنان به طلاق، کاهش روابط مادی و معنوی با خانواده، طرد خانوادگی، بیکاری، کسب ارزش‌های اجتماعی متفاوت با معیارهای مرسوم جامعه، بدبینی نسبت به دستگاه قضایی و

قانون، تغییر در جرایم و کیفیت ارتکاب آنها، یادگیری شگردها و حیل‌های قانونی برای فرار از مجازات می‌انجامد. زندانیان آزاد شده به علت بیکاری گرایش بیشتری به ارتکاب مجدد جرم می‌یابند. ضمن اینکه، در صورت پیدا کردن شغل، ویژگی‌های آنان به گونه‌ای است که حساسیت زیادی نسبت به زندان رفتن ندارند و همین باعث کاهش هزینه ارتکاب جرم می‌شود (عبدی، ۱۳۸۱).

نرخ متوسط زندانی در جهان ۱۳۲ زندانی به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر است، در حالی که این میزان در برخی استان‌های کشور به بالای ۴۰۰ نفر به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر رسیده، یعنی بیش از ۳ برابر استاندارد زندانیان در جهان. براساس آمار رسمی، استان‌های خراسان جنوبی با ۴۱۰ زندانی در هر ۱۰۰ هزار جمعیت، بالاترین نرخ محبوسین کشور را دارد. پس از آن استان همجوارش، یعنی خراسان رضوی با ۳۹۳ نفر در هر ۱۰۰ هزار شهروند و در رتبه سوم نیز استان قم با ۳۹۱ هزار زندانی در ۱۰۰ هزار شهروند، قرار گرفته. با وجود این، استانی مانند چهارمحال و بختیاری دارای سرانه زندانی اندکی است که البته هنوز با نرخ معمول زندانیان در جهان، فاصله دارد. شهرکرد با داشتن ۱۳۷ زندانی در هر ۱۰۰ هزار جمعیت، کمترین شهر زندانی پرور کشور است (روزنامه شرق، ۹۰/۴/۲۳).^۱

مجازات جایگزین نوعی تدبیر کیفری و غیر کیفری است که با توجه به سن و جنس، سابقه، نوع جرم و قانون‌پذیری و نظم‌پذیری بزهکاران تعیین و اعمال می‌شود. تدابیر جایگزین نه تنها اثر منفی شخصیتی برای بزهکار ندارد، بلکه از جهت دیگر هزینه مالی به دولت تحمیل نمی‌کند.

زندان مکان اصلاح و تربیت است، پس در این محیط چه عواملی فراهم می‌شود که فرد خاطی با حضور در زندان بستری مناسب برای یادگیری جرایم جدیدتر پیدا می‌کند و می‌تواند بعد از سپری کردن دوره حبس، در بیرون از زندان آموخته‌های خود را به ورطه آزمایش بگذارد و امنیت جامعه را به خطر اندازد؟ چه ارتباطی میان زندانیان وجود دارد و چگونه می‌توان خلأهای آنها را پر کرد تا کمتر از طریق همنشینی و مجالست راه‌های آموزش جرم را به یکدیگر گوشزد کنند؟ شاید با استفاده از این تحقیق مجموعه‌ای از عواملی که باعث تکرار جرم می‌شود، را شناسایی کرد تا کمتر زندان به مدرسه جرم و خیانت تشبیه شود. حتی اگر ابزار تحقیق فراهم باشد، می‌توان از طریق مصاحبه عمیق با فرد

1. <http://sharghnewspaper.ir/Pdf/90-04-23/Vijeh/5.pdf>.

زندانی شرایط تکرار جرم را بررسی کرده و راهکارها و ضعف‌ها را از میان صحبت‌های آنان بیرون کشید.

امروزه با مشخص شدن معایب مجازات سلب آزادی وعدم موفقیت نظام زندان‌ها در بازپروری اجتماعی بزهکاران، نظام‌های کیفری تحت تأثیر آموزه‌های کیفرشناسی ویافته‌های جرم‌شناسی مانند افزایش تکرار جرم و جرم‌زایی زندان بیش از پیش به محدود کردن موارد و دامنه اعمال مجازات سالب آزادی گرایش پیدا کرده‌اند (اردبیلی، ۱۳۷۱: ۱۱-۱۲).

مجازات زندان عملاً احتمال ارتکاب جرم مجدد پس از آزادی را افزایش می‌دهد (و این همان چیزی است که جرم‌شناسان از آن به معضل تکرار جرم یاد می‌کنند). آنچه مدافعان بازدارندگی باید اثبات کنند، این است که گذراندن مدت معینی در زندان باید باعث کاهش میزان کل جرایم ارتكابی در طول زندگی فرد معینی شود. اگر مجازات‌های حبس به اندازه کافی طولانی باشد، ظاهراً تردید کمی در کاهش جرایم وجود دارد (کاتینگهام، ۱۳۸۱).

زندانی یک مجازات بازدارنده است که به‌عنوان یکی از راه‌های پیشگیری از جرایم موجب تقویت امنیت اجتماعی می‌شود. ولی بی‌توجهی به عوامل زمینه‌ساز جرم و آسیب‌های اجتماعی از یک سو و بی‌تفاوتی به مسائل و مشکلات زندانیان آزاد شده از سوی دیگر می‌تواند پیامدهای غیرقابل جبرانی برای نظام اجتماعی در پی داشته باشد. چنانچه زندانی پس از آزادی مورد پذیرش اجتماعی قرار گرفته و فرصت‌های مناسب برای خودبآوری در اختیار آن قرار گیرد، سریع‌تر و آسان‌تر خود را با جامعه سازگار کرده و وضعیت اجتماعی خود را تثبیت می‌کند.

هدف کلی این تحقیق بررسی عوامل مؤثر بر تکرار جرم در زندان مرکزی اردبیل است. اهداف فرعی تحقیق را می‌توان چنین برشمرد:

۱. یافتن علل تکرار جرم؛
  ۲. چگونگی تأثیر مجازات زندان بر تکرار جرم؛
  ۳. ارائه راهکارهایی مؤثر در جهت کاهش اثرات زندان بر تکرار جرم.
- در واقع این مقاله در پی پاسخ به این سؤال اصلی است که در زندان چه عواملی فراهم است که باعث تکرار جرم می‌شود؟

۱. فرضیات تحقیق

۱. یادگیری جرم در زندان با تکرار جرم رابطه مثبت دارد.
۲. طبقه‌بندی کردن زندانیان با رعایت تمام جوانب می‌تواند تکرار جرم را به حداقل برساند.
۳. عضویت فرد در گروه‌های موجود در زندان با تکرار جرم رابطه مثبت دارد.
۴. مقدار باقی‌مانده حبس با تکرار جرم رابطه مثبت دارد.
۵. امکانات زندان (آموزشی و تربیتی، رفاهی، بهداشتی و...) می‌تواند تکرار جرم را به حداقل برساند.
۶. استفاده از مجازات‌های جایگزین حبس می‌تواند تکرار جرم را به حداقل برساند.
۷. اشتغال و کارآموزی در زندان با تکرار جرم رابطه مثبت دارد.

۲. روش تحقیق

روش به کار گرفته شده در این تحقیق، روش توصیفی از نوع پیمایشی (زمینه‌یابی) است. در این تحقیق، جامعه آماری، زندان مرکزی اردبیل انتخاب شده و از میان جرایم، جرایم سرقت و مواد مخدر با توجه به زیاد بودن این جرایم در منطقه مورد بررسی قرار گرفته است.

این تحقیق در سال ۱۳۸۸ در شهرستان اردبیل انجام شده است. با توجه به حجم جامعه آماری، یعنی محکومان به جرایم سرقت و مواد مخدر که تعداد آنها ۳۹۴ نفر بود، از این تعداد با استفاده از روش تجربی و آماری، ۷۰ نفر را به عنوان نمونه آماری از طریق نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب کرده و پرسشنامه در اختیار آنان قرار گرفت. در این تحقیق از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده، متناسب با جامعه آماری استفاده شده است.

روش جمع‌آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای و میدانی است. در روش کتابخانه‌ای با مراجعه به کتابخانه و بررسی اسناد و مدارک موجود، ابتدا از این طریق زمینه‌تئوریک فراهم شد و پس از تهیه آن، فرضیات تحقیق استخراج شد و متغیرهای تحقیق به دست آمده و سپس به شاخص‌سازی برای هر کدام پرداخته شد. پس از شاخص‌سازی بر اساس شاخص‌های به دست آمده، پرسشنامه‌ای با ۵۰ سؤال طرح و بین نمونه آماری که از طریق نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب شده بود پخش گردید. سپس پاسخ‌های آن از طریق برنامه spss مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

متغیر وابسته‌ای که در این تحقیق مورد بررسی قرار می‌گیرد، تکرار جرم است که در زندان مرکزی اردبیل و از میان جرایم، جرایم سرقت و مواد مخدر با توجه به زیاد بودن این جرایم در منطقه، انتخاب شده است. تکرار جرم وصف حال کسانی است که به موجب حکم قطعی لازم الاجرا از یکی از دادگاه‌های ایران محکومیت یافته و بعداً مرتکب جرم دیگری شدند که مستلزم محکومیت شدید کیفری است. یکی از این جهات تمایز تعدد تکرار جرم، وجود همین سابقه محکومیت کیفری است که شرط مهم تحقق تکرار جرم محسوب می‌شود (اردبیلی، ۱۳۸۰: ۲۳۲). برای تعریف عملیاتی تکرار جرم با توجه به تعریف و بحث نظری تحقیق و همچنین کارهای تجربی انجام گرفته شده در این مورد، ۹ گویه به عنوان معرف‌های آن به صورت طیفی، که کاملاً مخالفم را نمره ۱، مخالفم را نمره ۲، موافقم را نمره ۳، کاملاً موافقم را نمره ۴ و نظری ندارم را نمره ۵ است به کار برده شد و از پاسخگویان خواسته شد تا به سؤالات پاسخ دهند.

متغیرهای مستقل این تحقیق نیز شامل: یادگیری جرم در زندان، طبقه‌بندی زندانیان، عضویت فرد در گروه‌های موجود در زندان، مقدار باقی‌مانده حبس، امکانات زندان، مجازات‌های جایگزین و اشتغال و کارآموزی بودند که با توجه به تعاریف هر کدام و همچنین کارهای تجربی انجام گرفته شده مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

۳. یافته‌های تحقیق و تجزیه و تحلیل آن

یافته‌های این تحقیق شامل دو بخش توصیفی و تحلیلی است که به‌طور مفصل و با شرح جزئیات هر کدام بیان شده‌اند.

۳-۱. نتایج توصیفی یک متغیره تحقیق

بر طبق یافته‌های تحقیق، میانگین سن فعلی محکومان ۲۹/۵۰ سال است که بین سنین ۱۸ و ۴۸ واقع شده‌اند. بیشترین تعداد محکومان نیز بین سنین ۱۸ تا ۲۵ (۳۰ درصد) و کمترین آنها بین سنین ۴۲ تا ۴۸ (۵ درصد) جای گرفته‌اند. این مسئله نشان از درصد بالای ظرفیت جوانان برای یادگیری جرم دارد.

در مورد تحصیلات باید گفت که ۶۵/۷ درصد پاسخ دهندگان ابتدایی تا سوم راهنمایی بوده و بیشترین فراوانی را تشکیل داده‌اند. همچنین ۳۰ درصد پاسخ دهندگان دارای مدرک متوسطه و دیپلم، ۴/۳ درصد نیز بی‌سواد بودند که کمترین فراوانی را به خود

اختصاص داده‌اند. در پژوهش مورد نظر، شاهد افرادی بالاتر از دیپلم نبودیم یا اگر هم بودند در تحقیق ما مشارکت نداشتند.

بر حسب وضعیت تأهل، افراد متأهل با ۵۸/۶ درصد، بیشترین فراوانی را تشکیل داده و افرادی که همسر خود را طلاق داده با ۴/۳ درصد، کمترین فراوانی را دارند. افراد مجرد نیز با ۳۷/۱ درصد، رقم نسبتاً بالایی را در بین محکومان دارا هستند. یکی از دلایل افزایش تعداد متأهلان، وفور تکرار جرم در بین آنان بوده است.

در مورد نقش بیکاری در ارتکاب جرم نیز باید گفت: ۹۵/۷ درصد پاسخ‌دهندگان قبل از محکومیت شغل آزاد داشتند و تنها ۴/۳ درصد پاسخگویان قبل از محکومیت کارمند بودند. ملاحظه می‌شود که بیش از ۹۵ درصد پاسخ‌دهندگان قبل از محکومیت شغل آزاد داشتند که بیشترین فراوانی را نشان می‌دهند. همچنین از لحاظ سطح درآمد، ۳۵/۷ درصد پاسخگویان بین یکصد تا دویست هزار تومان درآمد داشتند که بیشترین فراوانی را نشان می‌دهد و ۲/۹ درصد پاسخگویان زیر یکصد هزار تومان درآمد داشتند که کمترین فراوانی را نشان می‌دهد. همچنین ۳۴/۳ درصد پاسخگویان بین دویست تا سیصد هزار تومان، ۱۸/۶ درصد افراد پاسخ‌دهنده بین سیصد تا پانصد هزار تومان و ۸/۶ درصد پاسخ‌دهندگان بالای پانصد هزار تومان درآمد داشتند. ضمناً میانگین درآمد پاسخ‌دهندگان دویست تا سیصد هزار تومان بوده است.

محل سکونت ۹۷/۱ درصد پاسخ‌دهندگان با بیشترین درصد فراوانی، شهر بوده و تنها ۲/۹ درصد پاسخ‌دهندگان با کمترین فراوانی، روستایی هستند. ملاحظه می‌شود که درصد پاسخ‌دهندگان شهری نسبت به درصد پاسخ‌دهندگان روستایی بسیار زیاد است.

توزیع پاسخگویان بر حسب ارتکاب اولین جرم نشان می‌دهد: اولین جرم ۴۱/۱ درصد پاسخگویان، با بیشترین درصد فراوانی، مواد مخدر است. در مرحله بعدی، اولین جرم ۳۱/۴ درصد پاسخگویان مربوط به سایر جرایم بوده و سرقت با ۲۷/۱ درصد فراوانی نسبت به جرایم مواد مخدر و سایر جرایم در مرحله بعدی قرار دارد.

جدول ۱. توزیع پاسخگویان بر حسب ارتکاب اولین جرم

اولین جرم	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
سرقت	۱۹	۲۷/۱	۲۷/۱
مواد مخدر	۲۹	۴۱/۱	۶۸/۶
سایر جرایم	۲۲	۳۱/۴	۱۰۰/۰
جمع کل	۷۰	۱۰۰/۰	

با توجه به جدول ۲، مشاهده می‌شود که اولین محکومیت ۴۱/۴ درصد پاسخگویان در سنین بین ۲۳ تا ۱۸ سالگی اتفاق افتاده است. همچنین اولین محکومیت ۲۴/۳ درصد پاسخگویان در سنین بین ۱۸ تا ۱۳ سالگی، ۱۷/۱ درصد پاسخگویان در سنین بین ۲۹ تا ۲۳ سالگی، ۸/۶ درصد پاسخگویان در سنین بین ۳۴ تا ۲۹ سالگی و همچنین ۸/۶ درصد پاسخگویان نیز در سنین بین ۴۰ تا ۳۴ سالگی روی داده است. بنابراین مشاهده می‌شود که میانگین سن اولین محکومیت پاسخگویان ۲۲ سال بوده و دامنه تغییرات آن نیز $13=27$ - 40 (R=۴۰) سال است.

جدول ۲. توزیع پاسخگویان بر حسب سن اولین محکومیت

سن اولین محکومیت	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
۱۳ الی ۱۸	۱۷	۲۴/۳	۲۴/۳
۱۸/۱ الی ۲۳	۲۹	۴۱/۴	۶۵/۷
۲۳/۱ الی ۲۹	۱۲	۱۷/۱	۸۲/۹
۲۹/۱ الی ۳۴	۶	۸/۶	۹۱/۴
۳۴/۱ الی ۴۰	۶	۸/۶	۱۰۰/۰
جمع	۷۰	۱۰۰/۰	

بر اساس یافته‌ها، جرم فعلی پاسخگویان ۵۷/۱ درصد سرقت است که بیشترین درصد فراوانی را به خود اختصاص داده است. همچنین جرم فعلی ۳۸/۶ درصد پاسخگویان جرم مواد مخدر بوده و جرم ۴/۳ درصد پاسخگویان را نیز سایر جرایم تشکیل می‌دهد. در مقایسه با جدول شماره (۲) ملاحظه می‌شود که در اینجا ارتکاب به سرقت افزایش و ارتکاب به سایر جرایم کاهش یافته است. به عبارت دیگر، سایر جرایم در آخرین جرم

پاسخگویان کمترین درصد فراوانی را به خود اختصاص داده است، در حالی که سایر جرایم در اولین جرم پاسخگویان، درصد فراوانی بیشتری را به خود اختصاص داده بود (جدول شماره ۳).

جدول ۳. توزیع پاسخگویان بر حسب جرم فعلی آنان

جرم فعلی (آخرین جرم)	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
سرقت	۴۰	۵۷/۱	۵۷/۱
مواد مخدر	۲۷	۳۸/۶	۷/۹۵
سایر جرایم	۳	۴/۳	۱۰۰/۰
جمع کل	۷۰	۱۰۰/۰	

۳-۲. نتایج توصیفی متغیر وابسته تحقیق

با توجه به جدول شماره ۴ مشاهده می‌شود: میانگین ۹ گویه‌ای که برای سنجش تکرار جرم در نظر گرفته شده است ۴/۰۰ شده است و با در نظر گرفتن اینکه پاسخ‌ها از ۱ تا ۵ کدگذاری شده و عدد ۱ نشان از کاملاً مخالف با تکرار جرم و عدد ۵ نشان از کاملاً موافق با تکرار جرم است. این عدد (۴/۰۰) تکرار جرم را بالاتر از میانگین و تقریباً در حد زیاد نشان می‌دهد که اکثر زندانیان محکوم به جرایم سرقت و مواد مخدر دچار تکرار جرم بالا و بیشتری هستند و تکرار جرم زیادی در بین آنها وجود دارد.

جدول ۴. نتایج توصیفی تکرار جرم

تعداد پاسخگویان	۷۰
پاسخ‌های ناقص	.
میانگین	۴/۰۰۰
خطای استاندارد میانگین	۰/۰۶۱۵۱
انحراف استاندارد	۰/۵۱۴۵۹

۳-۳. نتایج توصیفی متغیرهای مستقل تحقیق

با توجه به جدول شماره ۵، مشاهده می‌شود: میانگین ۸ گویه‌ای که برای سنجش یادگیری

جرم در زندان در نظر گرفته شده است ۴/۰۰ است و با در نظر گرفتن اینکه پاسخها از ۱ تا ۵ کدگذاری شده و عدد ۱ نشان از کاملاً مخالف با یادگیری جرم در زندان و عدد ۵ نشان از کاملاً موافق با یادگیری جرم در زندان است. این عدد (۴/۰۰) یادگیری جرم در زندان را بالاتر از میانگین و تقریباً در حد زیاد نشان می‌دهد که اکثر زندانیان موافق رابطه بین یادگیری جرم در زندان با تکرار جرم هستند، یادگیری جرم در زندان با تکرار جرم رابطه زیادی دارد.

جدول ۵. نتایج توصیفی متغیرهای مستقل تحقیق

متغیرهای مستقل	میانگین	خطای استاندارد میانگین	انحراف استاندارد
یادگیری جرم در زندان	۴/۰۰۰	۰/۰۷۱۱۴	۰/۵۹۵۲۳
طبقه‌بندی زندانیان	۴/۰۰۰	۰/۰۶۱۴۲	۰/۵۱۳۸۴
توصیفی عضویت فرد در گروه‌های موجود در زندان	۴/۰۰۰	۰/۰۶۳۱۷	۰/۵۲۸۴۸
مقدار باقی مانده حبس	۴/۰۰۰	۰/۰۶۳۰۱	۰/۵۲۷۱۶
امکانات زندان	۳/۵۰۰	۰/۰۶۹۲۲	۰/۵۷۹۱۴
مجازات‌های جایگزین	۴/۰۰۰	۰/۰۶۱۹۲	۰/۵۱۸۰۵
اشتغال و کارآموزی	۴/۰۰۰	۰/۰۶۱۰۸	۰/۰۱۱۰۱

برحسب طبقه‌بندی زندانیان نیز مشاهده می‌شود که میانگین ۶ گویه که برای سنجش طبقه‌بندی زندانیان در نظر گرفته شده، ۴/۰۰ شده است که این عدد (۴/۰۰) طبقه‌بندی زندانیان را بالاتر از میانگین و تقریباً در حد زیاد نشان می‌دهد که اکثر زندانیان موافق رابطه بین طبقه‌بندی زندانیان با عدم تکرار جرم هستند و طبقه‌بندی زندانیان با عدم تکرار جرم رابطه زیادی دارد.

نتایج توصیفی عضویت فرد در گروه‌های موجود در زندان (۵ گویه) نیز نشان می‌دهد که عضویت فرد در گروه‌های موجود در زندان بالاتر از میانگین و تقریباً در حد زیاد است، یعنی اکثر زندانیان موافق رابطه بین عضویت فرد در گروه‌های موجود در زندان با تکرار جرم هستند و عضویت فرد در گروه‌های موجود در زندان با تکرار جرم رابطه زیادی دارد.

در مورد مقدار باقی مانده حبس (۵ گویه) نیز می توان گفت: مقدار باقی مانده حبس بالاتر از میانگین بوده و تقریباً در حد زیاد را نشان می دهد. به عبارت دیگر، اکثر زندانیان موافق وجود رابطه بین مقدار باقی مانده حبس با تکرار جرم هستند، یعنی مقدار باقی مانده حبس با تکرار جرم رابطه معناداری دارد.

نقش امکانات زندان (۸ گویه) نیز می تواند در تکرار جرم تأثیر گذار باشد: اکثر زندانیان موافق رابطه مثبت امکانات زندان با عدم تکرار جرم هستند، که از آن امکانات در راه پرورش و اصلاح خودشان استفاده کنند.

سنجش مجازات های جایگزین (۸ گویه) نیز نشان می دهد: اکثر زندانیان با مجازات های جایگزین موافقت و تأثیر مثبت آن را بر عدم تکرار جرم تأیید کرده و آن را بالاتر از میانگین و تقریباً در حد زیاد در جلوگیری از تکرار جرم دانسته اند.

اشتغال و کارآموزی می تواند در کنار عوامل دیگر تأثیر زیادی را بر کاهش تکرار جرم داشته باشد. چنانکه سنجش آن (۵ گویه) نشان می دهد، اکثر زندانیان تقریباً در حد زیاد با اشتغال و کارآموزی در زندان موافقت و تأثیر مثبت آن را بر عدم تکرار جرم انکار نکرده اند.

۳-۴. نتایج تحلیل دو متغیره تحقیق

هنگامی که هر دو متغیر مقیاسی هستند، به منظور تفسیر رابطه بین متغیرهای مستقل و وابسته می توان از قوی ترین ضریب همبستگی خطی، یعنی ضریب همبستگی r پیرسون استفاده کرد. فرمول r پیرسون یک فرمول متقارن، و دامنه تغییر مقدار آن از -1 تا $+1$ است. $+1$ به معنای همبستگی مستقیم کامل و -1 نشانه همبستگی معکوس کامل است. ضریب همبستگی وجود، شدت و جهت رابطه میان متغیرها را می سنجد که در این تحقیق به سنجش آن می پردازیم.

فرضیه ۱: رابطه تکرار جرم با یادگیری جرم در زندان

با توجه به جدول زیر مشاهده می شود که ضریب همبستگی r پیرسون برابر $0/926$ شده و سطح معناداری آن برابر $0/000$ است. پس تکرار جرم با یادگیری جرم در زندان رابطه معناداری دارد و قابل تعمیم به جامعه آماری است. در واقع یادگیری جرم در زندان هر چه بیشتر باشد، تکرار جرم نیز بیشتر خواهد بود. با توجه به مثبت بودن ضریب

همبستگی، رابطه‌ای مستقیم و زیاد بین تکرار جرم با یادگیری جرم در زندان وجود دارد و هر چه این یادگیری بیشتر شود، تکرار جرم نیز بیشتر صورت خواهد گرفت.

جدول ۶. نتایج آزمون تکرار جرم با یادگیری جرم در زندان

متغیرها	تعداد پاسخگویان	۲ پیرسون	معناداری
یادگیری جرم در زندان تکرار جرم	۷۰	۰/۹۲۶	۰/۰۰۰

فرضیه ۲: رابطه تکرار جرم با طبقه‌بندی زندانیان

رابطه تکرار جرم با طبقه‌بندی زندانیان نیز طبق ضریب همبستگی ۲ پیرسون برابر ۰/۷۴۹ شده و سطح معناداری آن برابر ۰/۰۰۰ است پس تکرار جرم با طبقه‌بندی زندانیان رابطه معناداری دارد و قابل تعمیم به جامعه آماری است. به عبارت دیگر، طبقه‌بندی زندانیان باعث کاهش تکرار جرم خواهد شد و اینها با هم رابطه معناداری دارند. با توجه به مثبت بودن ضریب همبستگی، رابطه‌ای مستقیم و زیاد بین تکرار جرم با طبقه‌بندی زندانیان در زندان وجود دارد و هر چه طبقه‌بندی زندانیان بیشتر شود، تکرار جرم نیز کمتر صورت خواهد گرفت.

جدول ۷. نتایج آزمون تکرار جرم با طبقه‌بندی زندانیان

متغیرها	تعداد پاسخگویان	۲ پیرسون	معناداری
طبقه‌بندی زندانیان تکرار جرم	۷۰	۰/۷۴۹	۰/۰۰۰

فرضیه ۳: رابطه تکرار جرم با عضویت فرد در گروه‌های موجود در زندان

ضریب همبستگی ۲ پیرسون در رابطه تکرار جرم با عضویت فرد در گروه‌های موجود در زندان برابر با ۰/۷۴۹ شده و سطح معناداری آن برابر ۰/۰۰۰ است، پس تکرار جرم با عضویت فرد در گروه‌های موجود در زندان رابطه معناداری دارد و قابل تعمیم به جامعه آماری است. هر چه عضویت فرد در گروه‌های موجود در زندان بیشتر باشد، احتمال تکرار جرم نیز بیشتر خواهد بود. با توجه به مثبت بودن ضریب همبستگی، رابطه‌ای مستقیم و زیاد بین تکرار جرم با عضویت فرد در گروه‌های موجود در زندان وجود دارد و هر چه عضویت فرد در گروه‌های موجود در زندان بیشتر باشد، تکرار جرم نیز بیشتر صورت

خواهد گرفت.

جدول ۸. نتایج آزمون تکرار جرم با عضویت فرد در گروه‌های موجود در زندان

متغیرها	تعداد پاسخگویان	۲ پیرسون	معناداری
عضویت فرد در گروه‌های موجود در زندان تکرار جرم	۷۰	۰/۷۴۹	۰/۰۰۰

فرضیه ۴: رابطه تکرار جرم با مقدار باقی مانده حبس

با توجه به جدول زیر مشاهده می‌شود که ضریب همبستگی ۲ پیرسون برابر ۰/۸۳۳ شده و سطح معناداری آن برابر ۰/۰۰۰ است، یعنی بین تکرار جرم با مقدار باقی مانده حبس در زندان رابطه معناداری دارد و قابل تعمیم به جامعه آماری است. به عبارت دیگر، مقدار باقی مانده حبس با تکرار جرم رابطه معناداری دارد و باعث افزایش تکرار جرم می‌شود. با توجه به مثبت بودن ضریب همبستگی، رابطه‌ای مستقیم و زیاد بین تکرار جرم با مقدار باقی مانده حبس در زندان وجود دارد و هر چه مقدار باقی مانده حبس بیشتر باشد، تکرار جرم نیز بیشتر صورت خواهد گرفت.

جدول ۹. نتایج آزمون تکرار جرم با مقدار باقی مانده حبس

متغیرها	تعداد پاسخگویان	۲ پیرسون	معناداری
مقدار باقی مانده حبس تکرار جرم	۷۰	۰/۸۳۳	۰/۰۰۰

فرضیه ۵: رابطه تکرار جرم با امکانات زندان

رابطه تکرار جرم با امکانات زندان دارای ضریب همبستگی ۲ پیرسون برابر ۰/۸۱۳ شده و سطح معناداری آن برابر ۰/۰۰۰ است. این امر نشان می‌دهد: تکرار جرم با امکانات زندان رابطه معناداری دارد و قابل تعمیم به جامعه آماری است. به عبارت دیگر، هر چه امکانات زندان زیاد باشد و افراد به‌طور مؤثر از آنها در راه بازپروری و پرورش درست خود استفاده کنند، تکرار جرم نیز در نتیجه آن کاهش زیادی خواهد داشت. با توجه به مثبت بودن ضریب همبستگی، رابطه‌ای مستقیم و زیاد بین تکرار جرم با امکانات زندان در زندان وجود دارد و هر چه امکانات زندان بیشتر باشد، تکرار جرم نیز کمتر خواهد شد.

جدول ۱۰. نتایج آزمون تکرار جرم با امکانات زندان

متغیرها	تعداد پاسخگویان	۲ پیرسون	معناداری
امکانات زندان تکرار جرم	۷۰	۰/۸۱۳	۰/۰۰۰

فرضیه ۶: رابطه تکرار جرم با مجازات‌های جایگزین

با توجه به جدول زیر ضریب همبستگی ۲ پیرسون در بررسی رابطه بین تکرار جرم با مجازات‌های جایگزین برابر ۰/۸۴۵ شده و سطح معناداری آن برابر ۰/۰۰۰ است، به عبارت دیگر، تکرار جرم با مجازات‌های جایگزین رابطه معناداری دارد و قابل تعمیم به جامعه آماری است. به عبارت دیگر، مجازات‌های جایگزین، باعث کاهش تکرار جرم می‌شوند. با توجه به مثبت بودن ضریب همبستگی، رابطه‌ای مستقیم و زیاد بین تکرار جرم با مجازات‌های جایگزین زندان وجود دارد و هر چه از مجازات‌های جایگزین بیشتر استفاده شود، تکرار جرم نیز کمتر خواهد شد.

جدول ۱۱. نتایج آزمون تکرار جرم با مجازات‌های جایگزین

متغیرها	تعداد پاسخگویان	۲ پیرسون	معناداری
مجازات‌های جایگزین تکرار جرم	۷۰	۰/۸۴۵	۰/۰۰۰

فرضیه ۷: رابطه تکرار جرم با اشتغال و کارآموزی

با توجه به جدول زیر، ضریب همبستگی ۲ پیرسون برابر ۰/۷۷۴ شده و سطح معناداری آن برابر ۰/۰۰۰ است، پس تکرار جرم با اشتغال و کارآموزی در زندان رابطه معناداری دارد و قابل تعمیم به جامعه آماری است، به این معنا که اشتغال و کارآموزی در زندان باعث کاهش تکرار جرم می‌شود و فرد با بیرون آمدن از زندان شروع به آن کاری که در زندان یاد گرفته است می‌کند. با توجه به مثبت بودن ضریب همبستگی، رابطه‌ای مستقیم و زیاد بین تکرار جرم با اشتغال و کارآموزی در زندان وجود دارد و هر چه اشتغال و کارآموزی بیشتر باشد، تکرار جرم نیز کمتر صورت خواهد گرفت.

جدول ۱۲. نتایج آزمون تکرار جرم با اشتغال و کارآموزی

متغیرها	تعداد پاسخگویان	r پیرسون	معناداری
اشتغال و کارآموزی تکرار جرم	۷۰	۰/۷۴۴	۰/۰۰۰

۳-۵. رگرسیون چندمتغیره

در اینجا برای اینکه کلیه متغیرهای مستقل با هم وارد تحلیل شوند و به منظور سنجش تأثیر آنها و با توجه به مدل تحقیق که متغیرهای مستقل به صورت مستقیم با تکرار جرم رابطه دارند و رابطه غیر مستقیمی در مدل نظری فرض نشده بود از تحلیل مسیر استفاده نشد و از رگرسیون چندمتغیره استفاده شده است.

آماره‌های رگرسیونی و برازش مدل رگرسیونی نشان می‌دهد که متغیرهای مستقل ۸۸ درصد تکرار جرم را تبیین می‌کنند و ۱۲ درصد دیگر آن را متغیرهای دیگر خارج از متغیرهای مستقل این تحقیق تبیین می‌کنند که نشان از اهمیت متغیرهای مورد بررسی در این تحقیق دارد.

جدول ۱۳. آماره‌های رگرسیونی و برازش مدل رگرسیونی

مدل	ضریب پیرسون	ضریب تعیین	تعدیل یافته r^2	خطای استاندارد پیش‌بین	سطح معناداری
۱	۰/۹۴۲	۰/۸۸۸	۰/۸۷۵	۰/۱۸۲۰۵	۰/۰۰۰

تحلیل رگرسیون چندمتغیره تکرار جرم (جدول ۱۴) نیز نشان می‌دهد که متغیرهای یادگیری جرم در زندان و مقدار باقی مانده حبس با تکرار جرم رابطه معناداری دارند و متغیرهای دیگر با تکرار جرم رابطه‌ای ندارند. بر طبق ضرایب بتای استاندارد شده متغیرهای مستقل، ملاحظه می‌شود که یادگیری جرم در زندان با بتای ۰/۶۳۹ و مقدار باقی مانده حبس با تکرار جرم با بتای ۰/۲۴۵ به ترتیب بیشترین سهم را در تبیین متغیر وابسته تکرار جرم دارند که ارتباط متغیرهای مستقل و وابسته نیز طبق تحلیل واریانس معادله رگرسیونی خطی است ($p=0/000$, $F=69/91$).

هرچند در آزمون فرضیات سایر متغیرها با تکرار جرم رابطه داشتند، اما در رگرسیون چندمتغیره رابطه‌ای بین آنها دیده نشده است و سطح معناداری آنها بیشتر از ۰/۰۰۵ است:

متغیرهای طبقه‌بندی زندانیان ($p=0/632$)، عضویت فرد در گروه‌های موجود در زندان ($p=0/664$)، امکانات زندان ($p=0/613$)، مجازات‌های جایگزین ($p=0/689$)، و اشتغال و کارآموزی ($p=0/162$).

همچنین بتای متغیرهای طبقه‌بندی زندانیان ($-0/043$) و عضویت فرد در گروه‌های موجود در زندان منفی ($-0/051$) است که در صورت ترسیم تحلیل مسیر، به دلیل پایین بودن بتایشان حذف می‌شدند. مدل رگرسیونی در معادله زیر و بر اساس ضرایب بتای استاندارد شده مدل تکرار جرم برآزش شده است:

(مقدار باقی‌مانده حبس) $+ 0/240$ (یادگیری جرم در زندان) $+ 0/553$ (مقدار ثابت: $0/381$) = تکرار جرم

جدول ۱۴. تحلیل رگرسیون چندمتغیره تکرار جرم

معناداری	مقدار t	ضرایب غیر استاندارد		مقدار ثابت
		Beta	استاندارد خطای	
0/040	2/102		0/118	0/381
0/000	5/560	0/639	0/099	0/553
0/632	-0/481	-0/436	0/098	-0/043
0/664	-0/436	-0/051	0/115	-0/050
0/005	2/933	0/245	0/082	0/240
0/613	0/509	0/052	0/091	0/046
0/689	0/402	0/049	0/099	0/040
0/162	1/414	0/118	0/084	0/118

همچنین با استفاده از آزمون t استودنت (گاوس) می‌توان قضاوت کرد که با توجه به اینکه مقدار t محاسبه شده متغیرهای مستقل تحقیق: یادگیری جرم در زندان با $t=5/56$ و مقدار باقی‌مانده حبس با $t=2/93$ بیشتر از مقدار t ثابت یعنی $t=2/10$ است پس اختلاف معنی‌دار است، یعنی متغیرهای مستقل یادگیری جرم در زندان و مقدار باقی‌مانده حبس با تکرار جرم رابطه معنی‌داری دارند. به عبارت دیگر، هر چه یادگیری جرم در زندان بیشتر باشد، تکرار جرم نیز بیشتر صورت می‌گیرد و همچنین هر چه مدت حبس بیشتر باشد،

تکرار جرم نیز بیشتر صورت می‌گیرد. مدت حبس هر قدر بیشتر باشد با یادگیری جرم رابطه دارد، یعنی باعث می‌شود که فرد بیشتر با جرایم آشنا شده و بعد از آزادی از زندان دوباره مرتکب جرم شود.

۴. نتیجه‌گیری

در این تحقیق سعی شده است تا تأثیر زندان بر تکرار جرم، در زندان اردبیل در بین محکومان به جرایم سرقت و مواد مخدر با استفاده از روش پیمایشی زمینه‌یابی بررسی شود. موضوع زندان به یکی از موضوعات پیچیده و بگرنج در بسیاری از کشورها تبدیل شده است. اکنون «بررسی اصول اصلاح قوانین مجازات با روش‌های جدید و ابعاد اجتماعی، اقتصادی و سیاسی آن؛ ارزیابی عملکرد دولت از حیث تأثیر آن بر سیاست‌های کنترل اجتماعی و قوانین مجازات سالب آزادی و شمار زندانیان که در سطح جهان رو به تزاید است، واکنش‌های اجتماعی گوناگون که امکان انتخاب آنها فراروی یک دولت معین وجود دارد؛ بررسی و نقد شدت استثمار (بهره‌کشی) از دسترنج زندانی و خصوصی‌سازی سازمان زندان‌ها» (رسولی، ۱۳۸۴) و موارد دیگر که پیشروی دولت‌ها برای کاهش تکرار جرم است.

با توجه به کمبود امکانات و نبود نیروی متخصص کافی در زندان‌ها، زندان نه تنها در پیشگیری از ارتکاب بزه کارایی لازم را ندارد، بلکه بر تکرار بزه، تنوع شیوه‌های ارتکاب آن و آموزش فنون بزهکارانه دامن می‌زند. با توجه به اینکه هدف از مجازات حبس، تنبیه مجرم و عبرت آموزی دیگران است، اما در عمل، آنچه از آن انتظار می‌رفت محقق نشده و متأسفانه بزهکاری و تکرار جرم افزایش یافته است. یافته‌های آماری مربوط به این نتیجه را در این پژوهش تأیید می‌کند. همچنین یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد:

* افراد سابقه دار اولین ارتکاب جرمشان را با کیفیت پایین‌تری شروع کرده‌اند و این بدان معناست که با یادگیری حیل‌های قانونی، شگردهای ارتکاب جرم و نیز آشنایی با افراد جدید در زندان، منافع ارتکاب جرم برای این افراد افزایش یافته و آنان را برای ارتکاب مجدد جرم در موقعیت بهتری قرار داده است.

* با افزایش سابقه اقامت مجرمان در زندان، یک شبکه روابط جمعی و مشارکت گروهی شکل می‌گیرد و از طریق همین مشارکت جمعی است که هنجارهای مربوط به جرم آموخته و منتقل می‌شوند.

* در جرایم بار دوم، گرایش زندانیان به جرایم مالی و سرقت بیشتر می‌شود و تعداد زندانیان مربوط به جرایم دیگر، در مراحل بعدی کاهش می‌یابد.

* مردان متأهل بیشتر از مردان مجرد مرتکب جرم شده‌اند.

* محل سکونت بیشتر مجرمان در شهر بوده است.

* سن بیشتر مجرمان بین هجده تا بیست و سه سال است.

* با افزایش سطح تحصیلات ارتکاب جرم نیز به‌طور معنی‌دار کاهش یافته است.

* زندانیان آزاد شده به‌علت بیکاری گرایش بیشتری به ارتکاب مجدد جرم می‌یابند.

بر طبق نتایج مطالعات دیگر که در شهرهای دیگر ایران انجام شده، دیده می‌شود که متغیرهای «احساس تعلق به خانواده، پایداری دینی، ارضای نیازهای عاطفی و رضایت از زندگی» تأثیر کاهنده بر انحراف‌های اجتماعی داشته‌اند (هزارجریبی و صفری شالی، ۱۳۸۸). یادگیری جرم در زندان با تکرار جرم رابطه معناداری دارد و قابل تعمیم به جامعه آماری است. در واقع یادگیری جرم در زندان هرچه بیشتر باشد، تکرار جرم نیز به تبع آن بیشتر صورت خواهد گرفت. با توجه به نظریه پیوند افتراقی ساترلند، رفتار بزهکارانه مانند دیگر رفتارهای معمولی در جامعه در اثر کنش متقابل یا کنش متقابل با دیگران به‌ویژه دوستان آموخته می‌شود و فراگیری رفتار مجرمانه هم مستلزم یادگیری تکنیک‌های ارتکاب جرم و هم انگیزه‌ها، سلیقه‌ها و گرایش‌های مناسب برای بزهکاری است. پس این فرضیه تأیید می‌شود.

همچنین طبقه‌بندی زندانیان با تکرار جرم رابطه معناداری دارد و قابل تعمیم به جامعه آماری است. به عبارت دیگر، طبقه‌بندی زندانیان از نظر نوع جرم، سن، سابقه محکومیت و مدت حبس با تکرار جرم رابطه دارد. هر چه این طبقه‌بندی‌ها بیشتر صورت بگیرد، تکرار جرم نیز کمتر خواهد بود. با توجه به بند ۴ نظریه ساترلند، یعنی پیوندهای بزهکارانه یک شخص می‌تواند از جنبه‌های خاصی همچون فراوانی، طول مدت و شدت تماس‌ها متفاوت باشد و در تعیین تأثیر این پیوندها بر شخص به ما کمک می‌کند، این فرضیه نیز تأیید می‌شود.

هرچه عضویت فرد در گروه‌های موجود در زندان بیشتر باشد، تکرار جرم نیز بیشتر خواهد بود. با توجه به مبانی نظری تحقیق که افراد با ورود به زندان وارد یک شبکه از ارتباطات اجتماعی می‌شوند و برای ادامه بقای خود وارد گروه‌های قدرت که در زندان

تشکیل می‌شوند و با توجه به نظریه شبکه آنچه انسان‌ها را دور هم نگاه می‌دارد مجموعه‌ای از ایده‌های مشترک است که این ایده‌های مشترک را می‌توان در افرادی که مرتکب جرم شده‌اند، را مشاهده کرد. با توجه به نظریات فشار و نظریه پرداززی ساترلند، هرچه هم‌نشینی با افراد معارض با قانون بیشتر باشد ارتکاب جرم هم در آن شخص بالا است.

برای پیشگیری و کاهش تکرار جرم و بازگشت مجدد افراد آزاد شده به زندان، با اجرای اصولی و استاندارد تفکیک و طبقه‌بندی زندانیان در زندان‌ها، بهبود وضعیت اسکان و نگهداری و نوع خدمات دهی مؤثر به آنها، حذف برچسب رسمی و غیر رسمی از زندانیان آزاد شده، عرضه خدمات مؤثر و کنترل از طریق مرکز مراقبت بعد از خروج، پذیرش زندانیان آزاد شده در میان خانواده، دوستان و نهادهای رسمی و غیر رسمی و جلوگیری از طرد آنان اقدام مؤثری انجام داد (کفاشی و اسلامی، ۱۳۸۸).

همچنین هر چه مقدار حبس بیشتر باشد، تکرار جرم نیز بیشتر صورت می‌گیرد. با توجه به مبانی نظری این تحقیق می‌توان گفت: محکومیت به زندان، سابقه دار بودن، طول مدت زندانی و شدت ارتباطات در زندان، هر کدام بر تکرار جرم تأثیر گذار هستند. با توجه به نظریات فشار و نظریه پرداززی ساترلند، هرچه هم‌نشینی با افراد معارض با قانون بیشتر باشد، ارتکاب جرم هم در آن شخص بالا می‌رود. امکانات زندان از قبیل استفاده از کلاس‌های آموزشی و تربیتی، روان‌شناس، مددکار اجتماعی، درمانگاه، مسجد، کتابخانه و سالن ورزشی مناسب باشند، بر کاهش تکرار جرم مؤثر هستند.

اکنون زندان‌ها اماکنی هستند که صدمه و زیانی بیش از آنچه ضرورت دارد یا مشروع است بر افراد وارد می‌کنند. به علاوه، این نهادها عامل مؤثری در افزایش خشونت‌بار و غیر انسانی اجتماعی هستند. بدین ترتیب، نیازی قطعی به نه تنها اصلاح زندان، بلکه اصلاح کیفر وجود دارد. به هر حال، این نتیجه دائماً در حال افزایش و زیانبار، نیازمند تغییر مسیر و کاهش است (غلامی، ۱۳۸۷).

مجازات‌های جایگزین به مقدار زیاد قادرند جلوی تکرار جرم را بگیرند و با توجه به مثبت بودن ضریب همبستگی، رابطه مستقیم و زیاد بین تکرار جرم با مجازات‌های جایگزین وجود دارد و هر چه مجازات‌های جایگزین بیشتر باشد، تکرار جرم نیز کمتر صورت خواهد گرفت. اشتغال و کارآموزی با تکرار جرم رابطه معناداری دارد و قابل تعمیم به جامعه آماری است. با توجه به مثبت بودن ضریب همبستگی، رابطه مستقیم و زیاد

بین تکرار جرم با اشتغال و کارآموزی وجود دارد و هر چه اشتغال و کارآموزی بیشتر باشد، تکرار جرم نیز کمتر صورت خواهد گرفت.

همچنین در تحلیل رگرسیون چندمتغیره همان طوری که در جدول مدل رگرسیون مشخص است، عوامل مؤثر بر تکرار جرم با مقدار ضریب تعیین برابر $0/88$ بیان شده است، یعنی متغیرهای مستقل این تحقیق، توانسته‌اند $0/88$ از عوامل مؤثر بر تکرار جرم را در زندان اردبیل تبیین کنند و $0/12$ دیگر آن را، متغیرهای دیگر، خارج از متغیرهای مستقل این تحقیق، تبیین می‌کنند. از بین متغیرهای مستقل ۷ گانه، متغیر یادگیری جرم در زندان با ضریب تأثیر Beta $0/63$ بیشترین سهم را در تبیین تکرار جرم داشته است، بعد از آن متغیر مقدار باقی‌مانده حبس با ضریب تأثیر Beta $0/24$ توانسته است میزان تکرار جرم را تبیین کند. متغیرهای مستقل دیگر، هرچند کم و بیش دارای اثراتی روی تکرار جرم هستند، اما تأثیرات آنها از لحاظ آماری مورد تأیید قرار نگرفته است.

فهرست منابع

۱. آنسل، مارک، دفاع اجتماعی، ترجمه محمد آشوری و علی حسین نجفی ابرندآبادی، دانشگاه تهران، ۱۳۷۵.
۲. ابادری فومشی، منصور، ترمینولوژی اصطلاحات کیفری، انتشارات اندیشه عصر، ۱۳۸۷.
۳. اردبیلی، محمد علی، «جایگزین های زندان کوتاه مدت در حقوق کیفری ایران»، مجله تحقیقات حقوقی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۱۱ و ۱۲، ۱۳۷۱.
۴. اردبیلی، محمد علی، حقوق جزای عمومی، نشر میزان، جلد دوم، ۱۳۸۰.
۵. اردبیلی، محمد علی، حقوق جزای عمومی، نشر میزان، جلد اول، ۱۳۸۵.
۶. توسلی، غلامعباس، «نقد و بررسی کتاب مشارکت اجتماعی در شرایط جامعه آنومیک نوشته» ویژه نکوداشت دکتر غلامعباس توسلی، خبرنامه انجمن جامعه شناسی ایران، بهمن ۱۳۸۶.
۷. رابرتسون، یان، درآمدی بر جامعه، ترجمه حسین بهروان، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۷۲.
۸. رسولی، رضا، «تغییر و تحول در سیاست های مجازات در روند جهانی شدن»، مجله جامعه شناسی ایران، بهار ۱۳۸۴.
۹. روزنامه شرق، ۱۳۹۰/۴/۲۳: <http://sharghnewspaper.ir/Pdf/90-04-23/Vijeh/5.pdf>.
۱۰. شمس، علی، تئوری های جامعه شناسی و کاربرد آنها در زندان، تهران: انتشارات راه تربیت، ۱۳۸۲.
۱۱. عبدی، عباس، «مجازات زندان و ارتکاب مجدد جرم»، مجله جامعه شناسی ایران، دوره چهارم، شماره ۲، ۱۳۸۱.
۱۲. غلامی، حسین، «الغاگرایی و کنترل جرم: تناقض در اصلاحات»، مجله پژوهش حقوق و سیاست، شماره ۲۴، بهار و تابستان ۱۳۸۷، ۲۳۲-۳۴۸.
۱۳. کاتینگهام، جان، «فلسفه مجازات (۲)»، فصلنامه فقه و حقوق، شماره ۴، ۱۳۸۱.
۱۴. کفاشی، مجید و عنایت اسلامی، «بررسی عوامل مؤثر بر تکرار جرم و بازگشت مجدد به زندان در استان خراسان شمالی»، پژوهش اجتماعی، پاییز ۱۳۸۸.
۱۵. هزارجریبی، جعفر و رضا صفری شالی، «بررسی عوامل مؤثر بر ارتکاب جرم (مطالعه موردی زندانیان استان مرکزی)»، فصلنامه علوم اجتماعی پاییز ۱۳۸۸، ۴۱-۷۴.

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی